
A gazdálkodás során végzett vagyonkezeléssel kapcsolatos bűncselekmények I.

Jogtörténeti előzmények és a gazdasági csalás problematikuskérdései

Sántha Ferenc*

1. Bevezetés

A vagyonkezelés fogalma olyan ősi, mint a vagyon maga. A vagyonkezelés eredeti értelmében nem más, mint valamely vagyontárgynak vagy vagyoni értékű jognak a tulajdonostól elkülönülő személyre történő rábízása.¹ Az önálló vagyonkezelési tevékenység akkor alakult ki, amikor a tulajdonosi és a gazdálkodói szerepek elváltak egymástól. Már nem a tulajdonos végezte a gazdasági tevékenységet, hanem ezzel – ahhoz a szükséges vagyoni eszközöket is biztosítva – mást bízott meg.²

Korábban a vagyonkezelési kötelezettséget a jó gazda gondosságával lehetett jellemezni, később a gazdálkodó szervezetek vezetőitől (illetve általánosságban a vagyonkezelőtől) általában elvárható gondosság lett a zsinórmérték.³ Ma már azonban az egyre összetettebb gazdasági folyamatok azt eredményezik, hogy a gazdasági döntések önmagukban nehezen értékelhetők, egy-egy döntésnek lehetnek negatív és pozitív hatásai egyaránt. A jelen gazdálkodó szervezeteit egyre inkább a komplex döntéshozatali mechanizmusok jellemzik, gyakoriak a testületi

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete
A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

¹ PINTÉR Zoltán: A vagyonkezelés jogi és gazdasági problémái. Szakdolgozat, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2002. 3.

² MOLNÁR Gábor Miklós: *A vállalkozói felelősség büntetőjogi vonatkozásai*. In: Domokos Andrea (szerk.): *A vállalkozói felelősség büntetőjogi vonatkozásai*. Konferencia-előadások szerkesztett változata. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 23–24.

³ FÜRCHT Pál: *Hűtlen kezelés és társai*. In: Domokos Andrea (szerk.): *A vállalkozói felelősség büntetőjogi vonatkozásai* (szerk.: Domokos Andrea). Konferencia-előadások szerkesztett változata. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 55–56.

döntések, ráadásul a különböző testületek döntései sokszor egymásra épülnek.⁴ Figyelembe kell venni a cég gazdasági környezetét, üzleti filozófiáját, a rövid- és hosszú távú gazdasági folyamatokat és számos meghatározhatatlan olyan körülményt, ami a vezető tisztviselőt mozgathatta.⁵ A vagyonkezelési kötelezettség tartalmáról a későbbiek folyamán még lesz szó, ami általános jelleggel kiemelhető, hogy a vagyonkezelő legfontosabb kötelessége a vagyon megőrzése. A vagyonkezelés azonban általában nem korlátozható csak olyan tevékenységre, amely a vagyonban beálló értékcsökkenést hárítja el, hiszen *a vagyonkezelés, mint egyfajta és egyes esetekben szó szerint vett gazdálkodás*, olyan magatartást is takar, ami a vagyon jellegétől függően, jövedelmét is biztosítja.⁶ Ezen túlmenően e tevékenység gyakorlása során minden esetben figyelemmel kell lenni a megengedett kockázat határaitra és ezzel összefüggésben az ésszerű gazdálkodás követelményeire.⁷

A gazdálkodás során elkövetett kötelezettségmulasztásokért – ezen belül a vagyonkezelési kötelezettség megszegéséért – való jogi felelősségnek több fajtáját is megkülönböztethetjük, amelyek különböző jogkövetkezményekkel járnak. A felelősség típusai között a legfontosabbak a munkajogi, a polgári jogi és a büntetőjogi felelősség,⁸ a kutatás keretei között a vagyonkezelői kötelezettség megszegésének büntetőjogi következményeivel foglalkoztam. A vagyonkezelőnek az általa kezelt vagyonnal összefüggő mulasztásai számos bűncselekmény tényállásába illeszkedhetnek (sikkasztás, csalás, költségvetési csalás, csődbűncselekmény stb.), a kutatás során azonban csupán három bűncselekményre, a hűtlen kezelésre, a hanyag kezelésre és a gazdasági csalásra koncentráltam. Ennek oka, hogy az első két deliktum alanya tettesként kizárólag a vagyonkezelő/vagyonfelügyelő lehet, a gazdasági csalás elemzését pedig relatív újdonsága indokolhatja, hiszen e tényállás teljesen előzmény nélküli a magyar büntetőjogban. Jelen tanulmányban – a terjedelmi korlátokra figyelemmel – a bűncselekmények jogtörténeti előzményeit, illetve a gazdasági csalás problematikus kérdéseit mutatom be.

2. A vagyonkezeléssel kapcsolatos deliktumok hazai jogtörténeti aspektusai

2.1. A kodifikált magyar büntetőjog előtti időszak: a hűtlen kezelés gyökerei. Az első magyar Büntető Törvénykönyv (A büntettekről és a vétségekről szóló 1878. évi V. tc.), a Csemegi-kódex előtti törvények nem tesznek említést a hűtlen kezelésről, a „hűtlenség” (nota infidelitatis) kifejezés alatt egészen más jellegű, a felségsértés, illetve a pártütés körébe tartozó büntetteket értettek.

⁴ Sárközy Tamás gondolatait idézi Kapa Mátyás. Lásd KAPA Mátyás: Felelősség a közvagyonnal való gazdálkodásért, avagy jogágak véletlen találkozása a boncasztalon, *Pénzügyi Szemle*, 2011/4. 477.

⁵ FÜRCHT: i.m. 57.

⁶ EBH 2015. B.13.

⁷ MOLNÁR: i.m. 23–24.

⁸ KAPA: i.m. 475.

Kivételként említhető az erdélyi jogban ismert *károsítás* elnevezésű deliktum, amelynek egyik esete volt a gyám által okozott kár (ha „a gyámok a gondviselésük alá bízott árvák vagyonában álnokul kárt okoznak”⁹). Werbőczy szintén említést tesz a Hármaskönyvben a gyámok hűtlenségéről, de a gyakorlatban sikkasztásként kezelték a hűségi viszony megszegésével elkövetett visszaéléseket.¹⁰

Az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslat a gyámok és a gondnokok, illetve a zár- és tömeggondnokok kárt okozó hűtlenségéről rendelkezett, vagyis a cselekményt csak hatósági megbízás vagy hatósági felügyelet alapján eljáró személyek valósíthatták meg.¹¹ A Csemegi-kódex elfogadását megelőzően azonban elfogadottá vált az alanyi kör kiterjesztése a vagyonkezeléssel megbízott más személyekre is, mivel „a forgalmi élet szükségletei ma már tágulnak: és ez okból a társadalmi érdek követeli, hogy a hűtlen kezelés miatti büntetés ne csupán a hatósági megbízással visszaélőket érje.”¹²

2.2. A hűtlen kezelés a Csemegi-kódexben. A Csemegi-kódex XXVIII. Fejezetében („A sikkasztás, zártörés és hűtlen kezelés”), a 361. §-ban határozta meg a hűtlen kezelés vétségének törvényi tényállását:

„A ki idegen vagyon kezelésével, gondozásával vagy felügyeletével van megbízva és ezen minőségében annak, kinek érdekeit előmozdítani kötelessége, tudva és akarva vagyoni kárt okoz (...)”.

A hűtlen kezelés már az első Büntető Törvénykönyvben is ún. különös bűncselekmény, *alanya* tettesként csak olyan személy lehet, aki idegen vagyon kezelésével, gondozásával vagy felügyeletével van megbízva.¹³ A bűncselekmény másik alapesete vonatkozásában (362. §) az alanyi kör még szűkebb: gyám, gondnok, zár-, tömeg-, vagy alapítványi gondnok, végrendeleti végrehajtó, részvénytársulat vagy szövetkezet igazgatóságának, felügyelőbizottságának a tagja, vagy általában olyan személy, ki idegen vagyon kezelésével hatóságilag van megbízva vagy arra hatóságilag fel van hatalmazva.¹⁴ Ezekben az esetekben – szemben az előző alakzattal, amelynél a büntethetőség feltétele a magánindítvány előterjesztése –, a bűncselekmény hivatalból üldözendő.

⁹ Soos Kálmán: *A hűtlen kezelés*. Büntetőjogi tanulmány, Budapest, 1900. 8.

¹⁰ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve. Különös Rész*. Athenaeum, 1915. 576.

¹¹ „538. § Ha valamely árvának számadásra köteles gyámja vagy gondviselője az árvának értékét szándékosan elpazarolja (...)”. „541. § Mindazon zár- és tömeggondnokok, kik az illető közhatóságok vagy ítélőszékek által megbízva, közfelügyelet alatt kezelnek valamely magánértéket, ha a kezelésben tudva és szándékosan hűtlenséget követnek el, s ez által valakit megkárosítanak (...)”.

¹² Löw Tóbiás: *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről teljes anyaggyűjteménye II*. Budapest, 1880. 708.

¹³ Soos az alanyi kör tekintetében a következő példálózó felsorolást adja: jószágkormányzók, gazdatisztek, ispánok, kulcsárok, pincemesterek, magánintézetek vagy társulatok vagyonkezelői, jegyárusítói, ellenőrei, értékpapírokat kezelő bankárok, házmesterek, házfelügyelők, cégvezetők, fizetőpincérek és mindazok, akik, bár csak ideiglenesen is, mások vagyonát *magánmeghatalmazás alapján* kezelik, gondozzák vagy felügyelik. Lásd Soos: i.m. 34.

¹⁴ Az alanyi kört kiegészíti a hitelsértésről szóló 1932. évi IX. tc., amely szerint hűtlen kezelést valósít meg az is, akit csőd eljárásban, csődönkívüli kényszerregezési vagy kényszerfelszámolási eljárásban az adós vagyonának kezelésével, felügyeletével vagy ezek ellenőrzésével megbíztak, ha a hitelezőnek vagy az adósunk tudva és akarva vagyoni kárt okoz.

Angyal szerint a kiskorú vagyonát kezelő szülő, a nő vagyonát kezelő férj, a közvagyon kezelésével megbízott közhivatalnok, illetve az ügyvéd e bűncselekmény alanya nem lehet,¹⁵ az utóbbi két esetben más, speciális bűncselekmény (hivatali visszaélés, illetve ügyvédi bűntett) állapítandó meg.

A vagyon kezelése stb. *megbízás*on alapul, a megbízás létrejöhet szóbeli vagy írásbeli megállapodáson, lehet állandó vagy ideiglenes jellegű, így a megbízás nélküli ügyvivő nem lehet a hűtlen kezelés alanya.¹⁶

A bűncselekmény elkövetési tárgya az *idegen vagyon*, amelybe beletartoznak az ingó, az ingatlan dolgok, illetve a vagyoni jellegű jogok is. *Kezelésre, gondozásra, felügyeletre bízott vagyonról* akkor beszélhetünk, ha a vagyon a megbízott birtokában van, az dolgokat már átvette, vagy a jogok felett rendelkezik.¹⁷

A hűtlen kezelés *elkövetési magatartása* – noha a törvény szövegében kifejezetten nem szerepel – a köteleességszegés, mégpedig az elkövetőre bízott vagyon kezelésével, gondozásával, vagy felügyeletével kapcsolatos valamely kötelezettség megszegése. Angyal szerint a tényállásszerűség vizsgálata során először meg állapítani, hogy a terheltet a megbízás alapján milyen köteleességek terhelték, majd vizsgálandó, hogy a terhelt magatartása ezekkel ellentétben áll-e.¹⁸

A bűncselekmény befejezettségéhez önmagában a magatartás kifejtése még nem elegendő, hiszen a köteleességszegéssel okozati összefüggésben *vagyoni kár*nak is be kell következnie. A vagyoni kár alatt nem csupán a tényleges kár (*damnum emergens*), hanem az elmaradt haszon (*lucrum cessans*) is értendő,¹⁹ a vagyoni kár bekövetkezésének hiányában kísérlet állapítandó meg, amely azonban csak a hűtlen kezelés büntetési alakzata esetén büntetendő.

A hűtlen kezelés szándékos bűncselekmény, Fayer szerint a törvény szövegében szereplő „tudva és akarva kárt okoz” kitétel szokatlan és felesleges, a szándéknak a kár okozására és nem a cselekmény végrehajtására kell kiterjednie.²⁰ Angyal helyesen jegyzi meg, hogy – szemben a Curia több döntésével, amelyben a bíróság károsítási céllal elkövetett magatartást említi – a hűtlen kezelés nem célzatos bűncselekmény, így a vagyoni kár tekintetében elegendő az eshetőleges szándék is.²¹ A célzat, egészen pontosan a jogtalan vagyoni haszonszerzésre irányuló célzat,

¹⁵ ANGYAL Pál: *Sikkasztás, jogtalan elcsatolás, orgazdaság és bünpártolás*. Attila-nyomda Részvénytársaság kiadása, Budapest, 1936. 102–104.

¹⁶ FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914. 727.

¹⁷ Így a Curia hűtlen kezelés helyett csalást állapított meg azzal a vádlottal szemben, aki azzal lett megbízva, hogy a gazdája raktárában szállított gabonát átvegye, de több alkalommal be nem szállított gabonáról állított ki nyugtát, amelyek alapján a szállító a gazdától a pénzt felvette. EDVI ILLÉS Károly: *A magyar büntető törvénykönyv magyarázata. III. kötet*. Budapest, 1909. 217–218.

¹⁸ Angyal számos érdekes példát említi a vagyonkezelői stb. köteleesség megszegésére: a földbirtok parlagon hagyása, a bérház üres lakásának ki nem adása, az üzleti forgalom körében meg nem engedett kedvezmények nyújtása, a beszerzés során silány árunak magas áron való megvétele, a romlásnak kitétt áruk meg nem óvása. Lásd ANGYAL (1936): i.m. 107–108.

¹⁹ ANGYAL (1915): i.m. 578.

²⁰ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Franklin-Társulat, 1895. 432.

²¹ ANGYAL (1935): i.m. 111.

a hűtlen kezelés súlyosabban büntetendő büntetési alakzatának²² a tényállási eleme, amely valóban kizárólag egyenes szándékkal követhető el.

Végül a törvény 364. §-a a szabadságvesztés büntetésén kívül *hivatalvesztéssel* is fenyegeti a bűncselekményt, azon túlmenően, hogy mellékbüntetésként *pénzbüntetés* kiszabása is kötelező, mivel a hűtlen kezelés vagyon elleni bűncselekmény.²³

2.3. Vagyonkezeléssel kapcsolatos deliktumok 1945 után. A Csemegi-kódex Különös Részének egyes rendelkezései egészen 1962-ig, az 1961. évi V. törvény (ún. szocialista büntető kódex) hatályba lépéséig hatályosak voltak. 1950. július 14-én azonban hatályba lépett az 1950. évi 24. tvr., amely bevezette a társadalmi tulajdon elleni büntetteket. A tvr. komplex módon közelítette meg a társadalmi tulajdon védelmének büntetőjogi problémáját, s a vagyon elleni deliktumok széles körét súlyosabb büntetéssel fenyegette a magántulajdon sérelmére történő elkövetéshez képest.²⁴

A társadalmi tulajdon elleni büntettek között szerepelt – konkrét elnevezés nélkül – a társadalmi tulajdonnak a vagyonkezelő általi megkárosítása, amely nevezhető társadalmi tulajdonban lévő vagyonra elkövetett hűtlen kezelésnek,²⁵ Fázsi szerint a gazdasági csalás jogtörténeti előzményének.²⁶ A bűncselekmény legsúlyosabb, különösen nagy kárt okozó minősített esetét a jogszabály halálbüntetéssel fenyegette, és büntetni rendelte a készülő bűncselekmény feljelentésének elmulasztását is. Új, a tényállás szövegéből következően gondatlan bűncselekményként került kodifikálásra – szintén nem nevesítve – a társadalmi tulajdonban lévő vagyonra elkövetett hanyag kezelés, amely az említett vagyon felületes, hanyag vagy könnyelmű kezelését rendelte két évig terjedő börtönnel büntetni, és amely egyértelműen a hanyag kezelés előzményének tekinthető.

A jogszabály meghatározta a bűncselekmények elkövetési tárgyának, a társadalmi tulajdonba tartozó vagyonnak a fogalmát is, amely az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület tulajdonában vagy használatában van, illetve rendelkezése vagy kezelése alatt álló vagyont jelentett. Ebben az időben a Csemegi-kódexnek a hűtlen kezelésre vonatkozó, korábban idézett rendelkezései továbbra is hatályban voltak.

²² „363. § Büntetett képez, és öt évig terjedhető börtönnel büntetendő a hűtlen kezelés: ha azon célból követték el, hogy a tettes magának, vagy másnak jogtalanul vagyoni hasznot szerezzen.”

²³ Lásd az 1928. évi X. tc. 3. §-át: „Ha a terheltnek megfelelő vagyona, jövedelme vagy keresete van, szabadságvesztésbüntetés mellett mellékbüntetésként pénzbüntetést kell megállapítani a vagyon elleni büntettek, vétségek és kihágások minden esetében (...)”

²⁴ A tvr. részletes elemzéséről és a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről lásd: MADAI Sándor: *A társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelme egykor és most*. In: Gellér Balázs – Csige Zoltán (szerk.): *Békés Imre emlékkötet*. Tullius Kiadó, Budapest, 2013. 143–178.

²⁵ „A társadalmi tulajdonban lévő vagyon kezelésével vagy gondozásával megbízott azt a személyt, aki helyzetével akár a maga, akár más anyagi érdekében visszaélve, a társadalmi vagyonban károsodást idéz elő (...)” Lásd az ún. BHÖ 231. pontját. A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1952. 137–138.

²⁶ FÁZSI László: A gazdasági csalás. *Ügyvédek Lapja*, 2018/11–12. 41.

1962-ben hatályba lépett hazánk második Büntető Törvénykönyve, az 1961. évi V. törvény, amely jelentősen átalakította a vagyonkezeléssel kapcsolatos deliktumok tényállásait. A törvény 294. §-ában a vagyon elleni bűncselekmények között találjuk a hűtlen kezelés diszpozícióját, a korábbi szabályozáshoz képest jelentősen egyszerűbb és meglehetősen időtálló megfogalmazással:

„Akit idegen vagyon kezelésével bíztak meg, és e megbízásból folyó kötelességének megszegésével a vagyonban kárt okoz, hűtlen kezelést követ el.”

A hűtlen kezelés súlyosabban minősül a kár mértékére tekintettel (jelentős, illetve különösen nagy kár okozása), szintén minősített eset a visszaesőként, a bünszövetségben, illetve a közveszély színhelyén történő elkövetés, illetve ha az elkövető hatósági megbízás vagy jóváhagyás alapján (gyámként, gondnokként) kezeli a vagyont.²⁷ A hűtlen kezelés külön paragrafusban szabályozott súlyosabban büntetendő alakzata a társadalmi tulajdont károsító hűtlen kezelés, amelynek bünszövetségben vagy visszaesőként különösen nagy kárt okozó minősített esete továbbra is – alternatív jelleggel – halálbüntetéssel fenyegetett.

A törvény a 298. §-ban immár nevesíti – gondatlan bűncselekményként – a hanyag kezelést. A bűncselekmény első fordulatainak alanya a társadalmi vagyon kezelésével vagy felügyeletével megbízott személy lehet. Az elkövetési magatartás a megbízásból folyó kötelesség megszegése vagy elhanyagolása, a bűncselekmény eredménye pedig a vagyonban okozott kár.

A hanyag kezelés második fordulata viszont a személyi tulajdonban álló vagyonban gondatlanságból kárt okozó kötelességszegéseket rendelte büntetni, amennyiben a vagyont valaki hatósági megbízás vagy jóváhagyás alapján kezeli (gyám, gondnok).

A két bűncselekmény közös jellemzője, hogy a személyi vagyont károsító hűtlen-, illetve hanyag kezelés abban az esetben magánindítványra üldözendő, ha az elkövető és a sértett hozzátartozók. Új elem a tevékeny megbánás (a büntetés korlátlan enyhítésének, vagy mellőzésének lehetősége), amennyiben az elkövető a cselekményt – annak felfedezése előtt – a hatóságnál bejelenti, és a kárt megtéríti.

Hazánk harmadik Büntető Törvénykönyve, az 1978. évi IV. törvény a hűtlen kezelés diszpozícióját a korábbi szabályozáshoz képest csupán annyiban módosította, hogy a bűncselekmény eredménye immár a vagyoni hátrány, és a deliktum mikénti minősülését csupán a vagyoni hátrány mértéke befolyásolja. A társadalmi vagyon–magánvagyon (személyi tulajdonban álló vagyon) közötti megkülönböztetés továbbra is fennmaradt, de a társadalmi vagyonra történő elkövetés nem minősül súlyosabban. Mivel azonban „minden állampolgárnak alkotmányos kötelessége a nép vagyonának a védelme”²⁸ és e kötelezettség fokozottan terheli azokat, akiket a társadalmi tulajdon kezelésével bíztak meg, ezért annak hanyag kezelése továbbra is büntetendő cselekmény. A hanyag kezelés

²⁷ Ellenben privilegizált esete (vétségi alakzat) a hűtlen kezelésnek, ha az eset összes körülményeire (különösen a kár nagyságára, az elkövető személyi körülményeire, az indítékra és az elkövetés módjára) tekintettel a cselekmény kisebb súlyú. A törvény azonban továbbra is büntetni rendeli a társadalmi tulajdont károsító szándékos bűncselekmények feljelentésének elmulasztását, amely cselekmény miatt a hozzátartozó nem volt felelősségre vonható (308. §).

²⁸ A három évvel az ún. rendszerváltás előtt, 1986-ban megjelent Btk.-kommentár megállapítása mintha az 1950-es, 1960-as években született volna.

tényállása teljesen megegyezik az 1961. évi Btk.-ban szabályozott bűncselekmény első fordulatával, a korábbi második fordulat, a személyi tulajdonban álló vagyon kezelésével kapcsolatos hanyag kezelés már nem minősül bűncselekménynek.

Azt ezt követő jogfejlődés jelentős állomása volt az Alkotmánybíróság a 6/1992. (I. 30.) AB. határozata, amely – egyebek között – megsemmisítette a hanyag kezelés tényállását, hivatkozva arra, hogy a köz- és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül. A Btk.-t módosító 1994. évi IX. törvény azonban újrakodifikálta a hanyag kezelés tényállását, az új szabályozás szerint az elkövetési tárgyként szereplő idegen vagyon tulajdoni formájának már nincs jelentősége, a vagyon kezelésének vagy felügyeletének azonban törvényen kell alapulnia.²⁹ A törvény Indokolása is elismeri, hogy a hanyag kezelés kriminalizálásának legfőbb indoka az, hogy azok az esetek se maradjanak büntetlenül, amikor a vagyoni hátrány okozására irányuló szándék nem bizonyítható, ily módon a hűtlen kezelés miatti felelősség nem állapítható meg.

3. A gazdasági csalás – problematikus – elméleti és gyakorlati kérdései a hatályos Btk. alapján

A gazdasági csalásnak az új Btk.-ban történő kodifikációja óta immár hat év telt el, ennek ellenére a gyakorlatban ritkán előforduló tényállásról van szó,³⁰ és a jogirodalom sem bővelkedik a bűncselekménnyel foglalkozó szakmunkákban. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne születtek volna a témakört feldolgozó értékes tanulmányok,³¹ és a további vizsgálódást indokolhatja az a tény, hogy immár néhány – az anonim bírósági határozatok között fellelhető – bírósági ítélet is rendelkezésre áll, amelyek alapján a problematikus tényállási elemek értelmezése tovább finomítható. A törvényi tényállás teljes körű elemzését mellőzve a továbbiakban ez utóbbiakra koncentrálok.

A hatályos Büntető Törvénykönyv Btk. 374. §-a szabályozza a gazdasági csalás diszpozícióját az alábbiak szerint:

374. § (1) Aki jogtalan haszonszerzés végett színlelt gazdasági tevékenységet végez, és ezzel vagyoni hátrányt okoz, gazdasági csalást követ el.

A „Kapcsos Kommentár” szerint a gazdasági csalás tényállása a gazdasági tevékenységet meghatározó gazdasági szereplők által tanúsított jogtalan haszonszerzést célzó, megtévesztő és a gazdasági társaságot megkárosító

²⁹ „Btk. 320. § (1) Akit olyan idegen vagyon kezelésével vagy felügyeletével bíztak meg, amelynek kezelése vagy felügyelete törvényen alapul, és az ebből folyó kötelességének megszegésével vagy elhanyagolásával gondatlanságból vagyoni hátrányt okoz (...)”.

³⁰ A regisztrált gazdasági csalások száma 2014-ben 1, 2015-ben 0, 2016-ban 2, 2017-ben 2, és 2018-ban 2. Forrás: Regisztrált bűncselekmények száma az elkövetés helye szerint. Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály. <https://bsr.bm.hu/document/details?id=27> (2019. 06. 10.)

³¹ Lásd pl. TÓTH Mihály: A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése. *MTA Law Working Papers*, 2015/4.; MADAI Sándor: *Vagyon elleni bűncselekmények – „valami régi – valami új?”* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018.; FÁZSI László: A gazdasági csalás. *Ügyvédek Lapja*, 2018/11–12.

magatartásokat rendel büntetni.³² Az új Btk. Indokolása a tényállás kodifikálásának indokaként arra utal, hogy „a gyakorlatban több ízben fordult elő az, hogy a jellemzően állami tulajdonú gazdasági társaság vezetői olyan tevékenységet végeztek, amely a gazdasági társaságnak milliós kárt okozott. Természetes személy megtévesztésének hiányában a csalás ezen esetekben nem volt megállapítható, holott magát a gazdasági társaságot, illetve annak szerveit tévedésbe ejtették. A hűtlen kezelés törvényi tényállása nem értékeli e cselekmények legfőbb jellegzetességét, azaz a megtévesztő magatartást.”

Madai Sándor éles kritikával illeti az Indokolásban foglalt, „önellentmondó” megállapítást. Álláspontja szerint egy gazdasági társaságot fogalmilag kizárt tévedésbe ejteni, mert nincs tudata, amiben a valóságtól eltérő tartamú tévképzet(ek) tükröződhet(nek).³³ Ehhez hozzátehetjük, hogy minden bűncselekményi tényállás „lelke”, legfontosabb eleme az elkövetési magatartás, ez pedig a gazdasági csalás esetén – egyetértve Madaival – nem a megtévesztés (tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás), hanem a színlelt gazdasági tevékenység végzése. Ahogyan az a később vizsgált jogeseteből megállapítható, a bűncselekmény elkövetési magatartásának van megtévesztő jellege, de az elkövetők nem a később vagyoni hátrányt szenvedő sértettet – jellemzően egy jogi személyt, illetve egyéb szervezetet – tévesztik meg, hanem annak tulajdonosait, illetve – ha létezik ilyen – az ügyvezetést, ellenőrzést ellátó szerv tagjait, ezen túlmenően tipikusan az adóhatóságot is.

Ha már szóba került a bűncselekmény *elkövetési magatartása*, az a törvény szövege szerint nem más, mint *színlelt gazdasági tevékenység végzése*. A Btk. sem a színlelt gazdasági tevékenység, sem a gazdasági tevékenység fogalmát nem határozza meg, utóbbi értelmezése során segítségül hívható az 1978. évi Btk. 315. § (2) bekezdése: gazdasági tevékenység a bevétel elérése érdekében vagy azt eredményező módon saját kockázatra rendszeresen végzett termelő, kereskedelmi vagy szolgáltató tevékenység.

Az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény (Áfa tv.) 6. § (1) bekezdése szerint gazdasági tevékenység: valamely tevékenység üzletszerű, illetőleg tartós vagy rendszeres jelleggel történő folytatása, amennyiben az ellenérték elérésére irányul, vagy azt eredményezi, és annak végzése független formában történik.³⁴ Egyéb törvényi rendelkezések szintén a tevékenység jövedelem- és vagyonszerzésre irányuló célzatát, illetve annak tartós vagy

³² AKÁCZ: i. m. 1410.

³³ „Eddig még nem is lenne probléma az indokolással, azonban azzal már igen, hogy a gazdasági társaság képviselői természetes személyek, illetőleg annak szervei mögött természetes személyek állnak. Ebből a szempontból tehát a csalás megállapítható, ha az – egyéb törvényi kritériumokon túl – elkövető részéről volt megtévesztő magatartás.” „(...) csak úgy képzelhető el a gazdasági csalás, ha mindkét fél részt vett a „színlelésben”. De ekkor meg nem csalási magatartás álláspontunk szerint, mert nincs megtévesztett természetes személy.” MADAI: i.m. 163–164.

³⁴ A 6. § (2) és (3) bekezdése példálózó felsorolást is ad: „Gazdasági tevékenység körébe tartozik különösen a termelésre, forgalmazásra irányuló ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi tevékenység, valamint az egyéb szolgáltatói tevékenység, ideértve a szellemi szabadfoglalkozásként folytatott tevékenységeket is. Gazdasági tevékenység az is, ha az adóalany az egyébként a vállalkozásának részét képező, illetőleg a vállalkozása folytatásának eredményeként keletkező vagyont (vagyonrész) és vagyoni értékű jogot ellenérték fejében hasznosítja.”

rendszeres jellegét hangsúlyozzák (lásd pl. az Szja. tv. 3. § 46. pontját).

Molnár Gábor álláspontja szerint a gazdasági tevékenység lényege, hogy alanya a befektetett vagyon kockázatát vállalja. Célja nyereség, illetve gazdasági eredmény, haszon elérése, és emellett rendszeres vagy folyamatos tevékenység. Az a tevékenység, amely nem rendszeres, vagy folyamatos és nem irányul nyereség elérésére, az nem gazdasági, hanem más tevékenység.³⁵

Ahogy említettem, abban a kérdésben, hogy a gazdasági tevékenység milyen esetben tekinthető színleltnek, sem a Btk., sem annak Indokolása nem ad eligazítást. Tóth Mihály szerint a „színlelés” azt jelenti, hogy valaki hamis, nem valódi látszatot kelt és tart fenn, más vagy mások közreműködésével. A „színlelt gazdasági tevékenység” szókapcsolat azonban jelzős szerkezet, melyben a színlelés nem a tevékenységre, hanem a tevékenység gazdasági jellegére vonatkozik. „Eszert tehát a tevékenység gazdasági jellegét színlelik, de az nem derül ki, hogy helyette valójában mit csinálnak, jóllehet, mint elkövetési magatartás ez jogbiztonsági szempontból felettébb kívánatos lenne.”³⁶

Az elkövetési magatartás – színlelt gazdasági tevékenység végzése – tartalommal történő kitöltése így a bírói gyakorlatra vár. Még 2013-ban, a tényállás hatályba lépését követően, és nyilvánvalóan irányadó joggyakorlat hiányában, megkísérletem néhány lehetséges bűncselekményi szituációt³⁷ felvázolni. Így megvalósulhat a gazdasági csalás:

a) Amennyiben a kérdéses kereskedelmi vagy termelői tevékenység elvégzésére vagy egy adott szolgáltatás nyújtására egyáltalán nem kerül sor, holott annak a szerződésben meghatározott ellenértékét megfizették. Így például a gazdasági társaság által megrendelt szakmai tanulmány elkészítésére a megbízási díj megfizetése ellenére nem kerül sor, annak elkészítése és elkészíttetése nem is állt az elkövetők szándékában. Lényegét tekintve hasonló történeti tényállás alapján állapította meg a bíróság a vádlott felelősségét az alábbi, 2018-ban jogerőre emelkedett ügyben:

A II. r. vádlott az ügyvezetése alatt álló Kft. képviseletében, mint megrendelő vállalkozási szerződést kötött az I. r. vádlott által képviselt másik Kft.-vel, mint vállalkozóval. A szerződés szerint a vállalkozó a megrendelő igényei szerint – rendezvények népszerűsítése érdekében – szórólapokat készít és azokat egy adott megyében teríti. A bíróság szerint a vádlottak már a szerződés megkötésekor is tudták, hogy a szerződés valótlan tartalmú, az abban foglaltakat az I. r. vádlott nem fogja teljesíteni. A szerződés semmi más célt nem szolgált, minthogy leplezze az I. r. vádlott részére tíz hónapon keresztül kifizetett közel négy millió forintot. A két vádlott, mint két gazdasági társaság vezetője az I. r. vádlott számára jogtalan haszonszerzés végett szerződéssel leplezetten gazdasági tevékenységet színleltek, és ezzel a II. r. vádlott az általa képviselt gazdasági Kft. sérelmére nagyobb

³⁵ MOLNÁR: i.m. 26.

³⁶ Tóth szerint a jogalkotónak feltehetően az volt a szándéka, hogy „gazdasági tevékenység színlelését,” „gazdasági tevékenység folytatása látszatának felkeltését” büntesse. „Am akkor ezt kellene a törvényszövegbe írni.” Lásd TÓTH Mihály: A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése. *MTA Law Working Papers*, 2015/4. 15–16.

³⁷ SÁNTHA Ferenc: *A vagyon elleni bűncselekmények*. In: Horváth Tibor – Lévay Miklós (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Különös Rész*. Complex Kiadó, Budapest, 2013. 554.

vagyoni hátrányt okozott. Az ítéleti tényállás alapján az I. r. vádlott bűnös társtettesként elkövetett gazdasági csalás büntettségében.³⁸

Az a) pontban vázolt szituációra további példát is említhetünk:

A járásbíróóság – más bűncselekmények mellett – jelentős vagyoni hátrányt okozó gazdasági csalás büntettségében találta bűnösnek az I. r. vádlottat, aki az önkormányzat városüzemeltető Kft-jének ügyvezetőjeként a valóságban el nem végzett földút stabilizálási munkákért fizetett ki vállalkozói díjat III. rendű vádlottnak, mint egyéni vállalkozónak, és a III. rendű vádlott cégének. Ezek a munkák nem kerültek elvégzésre, de erről a II. rendű vádlott – a városüzemeltető Kft. alkalmazottja - valótlan tartalmú teljesítési igazolásokat állított ki, és ennek alapján a III. rendű vádlott valótlan tartalmú számlákat nyújtott be. A bíróság szerint a III. r. vádlott egy korábban megkötött szerződés alapján valótlan tartalmú számlákat állított ki, hiszen a szerződésben vállalt munkák elvégzésére nem került sor. A II. r. vádlott ehhez úgy járul hozzá, mint bűnsegéd, hogy tudott arról, hogy a számlák mögött tényleges gazdasági esemény nem húzódik meg, ennek ellenére a kifizetés érdekében általa is tudottan valótlan tartalmú teljesítési igazolásokat írt alá. Végül az I. r. vádlott e tényekről tudva a valótlan tartalmú teljesítések alapján úgy eszközölt kifizetéseket, hogy tisztában volt vele, hogy a III. r. vádlott a szerződésben foglalt kötelezettségének nem tett eleget.³⁹

b) Amennyiben a gazdasági tevékenység ellenértéke feltűnően aránytalan az elvégzett feladatokhoz, munkához képest (pl. a társaság az általa megrendelt néhány oldal terjedelmű szakmai tanulmányért több millió forintos megbízási díjat fizet).⁴⁰ A joggyakorlatban szintén előfordult hasonló történeti tényállás:

Az I. r. terhelt az ügyvezetése alatt álló Kft. nevében a II. r. terhelt által képviselt Zrt.-vel kötött szerződést, amelyben arra vállalt kötelezettséget, hogy a Zrt. ügyviteli rendszerét felméri és javaslatot tesz annak javítására. A vállalt szolgáltatás nyújtása megtörtént, azzal a Zrt. elégedett volt, és a szerződés szerinti összeget, 12 millió forintot a Zrt. átutalta. A Kft. által kiállított számlát a Zrt. költség számlaként figyelembe vette, a számla ellenértékét a Kft.-nek átutalta, és a bevételt, illetőleg a számlát a Kft. a bevallásában szerepeltette. A szerződés valóságtartalmát, illetőleg a szolgáltatás értékarányosságát a később felszámolás alá került Zrt. felszámolója kifogásolta meg és e tekintetében polgári peres eljárás indult a felszámoló és a Kft. között. A bíróság álláspontja szerint a számla nem volt fiktív, mivel az abban szereplő szolgáltatás nyújtása megtörtént. A szolgáltatás értékének a nagyságát lehetett kifogásolni, és figyelembe véve az említett polgári perben született peren kívüli egység tartalmát, az valóban értékaránytalan volt. (Az egység alapján a Kft. 5,5 millió forintot visszautalt a felszámoló részére). Ennek alapján a Zrt-t érte vagyoni hátrány, amelynek a felelőse a Zrt. részéről a

³⁸ Pécsi Ítéletkönyv, Bf.I.47/2018/5. számú ítélet. Nem képezte ugyanakkor felülbírálat tárgyát az elsőfokú ítéletnek a II. r. vádlottat érintő része, mivel vele szemben az ítélet első fokon jogerőre emelkedett.

³⁹ Nyíregyházi járásbíróóság, 18.B.764/2015/46. sz. ítélet. Más kérdés, hogy az álláspontom szerint egyébként helyes minősítést a másodfokon eljáró Törvényszéknek meg kellett változtatnia (a vádlottak felelőségét hűtlen kezelés miatt állapította meg), mivel a bűncselekmény elkövetésének időpontjában a gazdasági csalás tényállása még nem létezett. Ennek részletes indokolását lásd: Nyíregyházi Törvényszék, 3.Bf.642/2017/37. sz. ítélet, illetve Fázsi: i.m. 41.

⁴⁰ SÁNTHA: i.m. 554.

szerződést megkötő II. rendű vádlott lehet. A bíróság álláspontja szerint amennyiben II. r. vádlott magatartása szándékos volt és magatartását – a Zrt. számára hátrányos szerződés megkötését – a jogtalan haszonszerzés vezérelte (és ezzel a Zrt-nek vagyoni hátrányt okozott), felelősségét esetleg a Btk. 374. §-a szerinti gazdasági csalás miatt lehetne megállapítani.⁴¹

Ma azt gondolom, hogy a fenti tényállás „határeset”, az ilyen és ehhez hasonló esetekben talán meggyőzőbben lehet érvelni a hűtlen kezelés tényállásszerűsége mellett, mivel ha a vállalkozó által kiállított számlán szereplő szolgáltatás nyújtására, ekként gazdasági tevékenység végzésére – bármilyen minőségben is, de – sor került, akkor az nem tekinthető színlelt gazdasági tevékenységnek. Ezzel szemben gazdasági csalásnak minősül:

c) Amennyiben az adott gazdasági tevékenység elvégzésére az azt megrendelőnek (megbízónak) nincsen szüksége (pl. az építőipari tevékenységet folytató társaság által megrendelt tanulmány tárgya a jövedelmező dinnyetermesztés),⁴² ehhez hasonló ügyet azonban a bírósági határozatok között még nem találtam.

A gazdasági csalás elkövetési magatartása a fentiek alapján inkább „*a gazdasági tevékenység színlelése*” kifejezéssel ragadható meg, amelynek lényege, hogy a felek (az elkövetők) között létrejött szerződésben szereplő gazdasági tevékenység – kereskedelmi vagy termelési tevékenység, egyéb szolgáltatás – elvégzésére nem kerül sor, és az nem is állt a felek szándékában, avagy az adott gazdasági tevékenység elvégzésére a megrendelőnek egyáltalán nincsen szüksége, és erről a felek tudomással bírtak.

A gazdasági csalás elkövetési tárgyának és eredményének a meghatározása viszonylag egyértelmű. Az *eredmény* a vagyoni hátrány, amely magában foglalja a kárt és az elmaradt vagyoni előnyt (Btk. 459. § (1) bekezdés 17. pontja). Az *elkövetési tárgy* a tényállásban nincs kifejezetten nevesítve, de az eredményből következően az elkövetők számára idegen vagyon, amelynek körébe az ingó és ingatlan dolgokon kívül a vagyoni jogosultságok is beletartoznak. Fázsi László mutat rá, hogy a bűncselekmény elkövetési tárgya szükségképpen csak az elkövetőre rábízott idegen vagyon lehet (ezt a megállapítást a hivatkozott jogesetek is igazolják), mivel rábízás hiányában a tényállásszerű elkövetési magatartás elképzelhetetlen.⁴³ Ezt azzal pontosíthatjuk, hogy elkövetési tárgy az egyik elkövetőre (a gazdasági tevékenység megrendelőjére) rábízott idegen vagyon, mivel a gazdasági csalás egyedül nem követhető el, lényegében a szükségképpen többes közreműködés egy sajátos esete. A másik oldalon álló

⁴¹ Szolnoki Törvényszék, 3.B.942/2009/183. számú ítélet. A Törvényszék azonban a vádlott felelősségét gazdasági csalás miatt nem állapította meg, mert az elkövetés időpontjában a tényállás még nem volt hatályban. Mivel a számla mögött tényleges gazdasági esemény volt, és a számlát fiktívnek tekinteni nem lehetett, így a vádlotti magatartásnak adójogi, és ebből következő büntetőjogi következménye a cselekmény elkövetésekor nem volt, így felelőssége a költségvetési csalás büntette miatt nem volt megállapítható.

⁴² SÁNTHA: i.m. 554.

⁴³ A vagyoni hátrány fogalmának nyelvtani értelmezése alapján elvileg az elkövető saját vagyonának a megkárosítása is tényállásszerű lehetne, „ha figyelmen kívül hagynánk a bűncselekmény fogalmi elemét képező társadalomra veszélyesség hiányát.” Lásd FÁZSI: i.m. 42.

elkövető (a vállalkozó) vagyont nem kezel (legalábbis nem azt a vagyont kezeli, amelyben a hátrány keletkezik), ő a színlelt gazdasági tevékenységet végzi.

Ezzel elértünk a tényállás másik, az elkövetési magatartáshoz hasonló neuralgikus pontjához, a bűncselekmény alanyi körének meghatározásához. Az egyértelmű, hogy a bűncselekmény *alanya* az lehet, aki a színlelt gazdasági tevékenységben (vagy inkább: a gazdasági tevékenység színlelésében) tettesként vagy részesként részt vesz, és az egyik elkövető szükségképpen az idegen vagyon kezelésével megbízott személy lehet.⁴⁴ Problematikus azonban annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy ki minősül tettesnek, és ki részesnek. Akác Zsolt álláspontja szerint a bűncselekmény elkövetője „az, aki, tudva a gazdasági tevékenység színlelt voltáról, rendelkezik a vagyonról, s ilyen módon – utasítást adva a kifizetésre – létrehozza az eredményt. Az ügyletben részt vevő másik fél részes lehet.”⁴⁵

A fenti állásponttal nem értek egyet, „az ügyletben részt vevő másik fél”, a vállalkozó szerintem tettes, hiszen magatartása tényállásszerű, a jogtalan haszonszerzés célzatával ő végzi a színlelt gazdasági tevékenységet, és a magatartása és a vagyoni hátrány bekövetkezése közötti okozati összefüggés sem hiányzik.⁴⁶ Megjegyzem, hogy a másik oldalon álló, vagyonkezelő-megrendelő elkövető elkövetői minősége sem teljesen egyértelmű. A korábban hivatkozott szakirodalmi álláspontok és az idézett bírósági döntések szerint a tettesi minőség nem kétséges. Ha azonban tüzetesen megvizsgáljuk az elkövetési magatartást, akkor a gazdasági tevékenység korábban idézett fogalmára – nyereség elérése érdekében végzett termelő, kereskedelmi, szolgáltatási tevékenység – figyelemmel vajon kétségek nélkül kimondható-e, hogy a megrendelői oldalon álló elkövető tényállásszerű elkövetési magatartást fejt ki? Színlelt gazdasági tevékenységet *végez-e* a megrendelő, aki a valóságban el nem végzett munkáért, effektíve nem nyújtott szolgáltatásért fizet?

Szerintem a hatályos tényállásban szereplő elkövetési magatartás nyelvtani értelmezése alapján a megrendelői oldalon álló elkövető felelősségét csupán részesként lehet megállapítani. Mondható persze, hogy mivel mindkét fél részt vesz a „színlelésben”,⁴⁷ így a társtettesesség a helyes konstrukció, az elkövetési magatartás korábban említett pontosítása/módosítása esetén talán az elkövetői minőséggel kapcsolatos aggályok is kiküszöbölhetők lennének.

Az elhatárolási kérdések kapcsán hangsúlyozandó, hogy a gazdasági csalás és a *csalás* közös eleme csupán a jogtalan haszonszerzési célzat, a gazdasági csalás azonban – a tényállás elnevezése ellenére – nem a csalás speciális alakzata, mert teljesen eltér a két bűncselekmény elkövetési magatartása.⁴⁸ Ezzel szemben a

⁴⁴ FÁZSI: i.m. 43.

⁴⁵ AKÁCZ: i.m. 1411. Ezzel egyetértően FÁZSI: i.m. 42.

⁴⁶ Tettesként (társtettesként) valósította meg a bűncselekményt a vállalkozó a Pécsi Ítéltábla szerint is a korábban hivatkozott, Bf.I.47/2018/5. számú ítélet tanúsága szerint.

⁴⁷ MADAI: i.m.: 164.

⁴⁸ Ebből az okból a törvényi tényállás esetleges módosítása kapcsán megfontolandó a bűncselekmény nevének megváltoztatása is. Nem haszontalan, ha egy bűncselekmény elnevezése tükrözi annak lényegét (lásd pl. hamis magánokirat felhasználása), így pl. a „gazdasági tevékenység színlelése” már nevében is utal az elkövetési magatartásra. Fázsi László a „gazdasági visszaélés” nevet és a

gazdasági csalás speciális a *hűtlen kezelés*hez képest, mert bár közös elem a vagyoni hátrány és a vázolt jogesetekből is kitűnően vagyonkezelői kötelezettségszegés is megvalósul, de a gazdasági csalás elkövetési magatartása szűkebb, és a tényállásban pontosan körülhatárolt.

6. Záró gondolatok

A hazai szakirodalomban Tóth Mihály határozottan amellett foglalt állást, hogy a gazdasági csalás tényállása felesleges a magyar Btk.-ban. Amennyiben valóban valamilyen gazdasági tevékenység színlelése („látszattevékenység”) vezet vagyoni hátrányhoz, akkor a leplezés körében általában önmagában megvalósult valamely bűncselekmény elkövetési magatartása (pl. „az ésszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes módon történő vagyoncsökkentés”, vagy a vagyonkezelési kötelezettség megszegése. Az ilyen magatartások tehát tökéletesen beilleszthetők lennének a csalás, hűtlen kezelés, illetve a költségvetési csalás vagy a csődbűncselekmény tényállásába. Az egyik lehetőség tehát a tényállás kiiktatása a Btk.-ból, a másik – figyelemmel arra, hogy a jelenkori hazai büntetőpolitikát nem a dekriminalizáció fémjelzi –, a realitások talaján állva annak megreformálása, amelyhez talán a szakirodalmi diskurzus is hozzájárulhat.

tényállásnak a Btk. XLI. Fejezetébe (A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények) történő áthelyezését ajánlja. Lásd FÁZSI: i.m. 42.